

вміщені для перегляду у жодному підручнику. Незважаючи на це, деякі вчителі образотворчого мистецтва ознайомлюють учнів з репродукціями творів полтавських художників-пейзажистів, а саме з творчість Григорія Мясоедова, Миколи Ярошенка, Марини Рожнятовської, Павла Волика тощо.

Список використаної літератури

1. Белкіна Е.В. Поліщук А.А., Фесенко Л.В. (2005). Образотворче мистецтво: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. шк. К.: Промінь. 207, с. 4
2. Железняк С.М., Ламонова О.В. (2013). Образотворче мистецтво: підруч. для 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 176, с. 14
3. Железняк С.М., Ламонова О.В. (2014). Образотворче мистецтво: підруч. для 6-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза. 192, с. 15
4. Калініченко О.В., Масол Л.М. (2013). Образотворче мистецтво : підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. Харків : Сиція. 224, с. 19
5. Масол Л.М. (2013). Мистецтво (інтегрований курс): підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Видавництво «Світоч». 240, с. 25

Белкіна О.,
здобувач вищої освіти,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка
(м. Полтав)

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ГРАФІКИ

Графіка – один із видів мистецтва, близький до живопису з погляду змісту та форми, але має власні художні можливості. В статті особливу увагу приділено характеристиці розвитку графічного мистецтва України.

Розвиток мистецтва української графіки бере свій початок з глибини віків. Поява рукописної книги в Київській Русі в XI–XII ст. дала плідний ґрунт для розвитку графіки. Художники Київської Русі в XI–XII ст. оздоблювали книги орнаментальними заставками, вигадливими заголовними літерами, сторінковими ілюстраціями (мініатюрами), а також численними дрібними малюнками по боках сторінок. Найдавнішими витворами книжкової графіки, що збереглися до нашого часу, є книги XI–XII ст.: «Остромирове Євангеліє» (1056–1057), «Ізборник Святослава» (1073), «Трірський псалтир» (або «Кодекс

Гертруди»; 1078–1087), «Юрївське Євангеліє» (1120–1128) та «Добрилове Євангеліє» (1164). «Остромирове Євангеліє» написано на пергаменті вишуканим урочистим письмом, так званім «статутом».

Оздоблене видання орнаментальними заставками, великими ініціалами і трьома сторінковими ілюстраціями із зображенням євангелістів, орнаментальне обрамлення яких близьке технікою до творів київської перегородчастої емалі. «Остромирове Євангеліє» на сьогодні залишається унікальним, неперевершеним твором книжкового мистецтва. «Ізборник Святослава» ілюстровано чотири мініатюрами, серед яких є цікавий груповий портрет родини князя Святослава Ярославича. На берегах сторінок вміщено також цікаві малюнки, які нагадують знаки зодіаку. У мініатюрах «Трїрського псалтиря» поєднанні русько-візантійські та романські форми. Графіка рукописної книги XII ст. це сміливий рисунок, який виявляє лише основне, без зайвих подробиць. Зображення мають лінійно-площинний орнаментальний характер, в якому відчутний вплив народного ужиткового мистецтва. У книжковій графіці пам'яток XI–XII ст. знайшли вияв самобутні риси творчості майстрів Київської Русі, стильові ознаки давньоруського мистецтва – величність у вирішенні композиції й умовно-площинне зображення. У названих творах помітні індивідуальні особливості творчості кожного з авторів, але разом вони дають нам уявлення про характер і стиль мистецтва Київської Русі. Книжкова мініатюра й орнаментика наслідують прийоми тогочасного іконопису, фрески, мозаїки, декоративно-ужиткового мистецтва.

В середині XIII ст. книжковому мистецтву Київської Русі було нанесено тяжкого удару монголо-татарською навалою, було знищено багато рукописних книг. Українські землі були загарбані сусідніми феодальними державами. В тяжких умовах боротьби проти загарбників українському народові доводилось відстоювати, зберігати і хоч повільно, та все ж розвивати свою культуру. Мистецтво прагнуло виховувати у людей велич духу, патріотизм і мужність. У книжкових мініатюрах спостерігається близькість до композиційних прийомів фрескового малярства, в якому посилювалася увага до людської особи. Твори

високохудожнього, професійного книжкового мистецтва тих часів є «Бесіди Григорія Богослова» (XIII ст.), «Хроніка Георгія Амартола» (поч. XIVст.), «Галицьке Євангеліє» (XIII–XIV ст.) та «Київський псалтир» (1397). «Київський псалтир», виконаний красивим уставним письмом і оздоблений численними сторінковими (близько 300) малюнками на берегах. Серед них поряд з канонічними зображеннями з іконописними сюжетами є й побутові композиції, зображення свійських тварин, птахів, пейзажні та алегоричні композиції.

Всі малюнки, тісно пов'язаний з мистецькими традиціями Києва, з графікою «Остромирового Євангелія» та «Ізборника Святослава», а також з мистецтвом перегородчастої емалі. В друкарні Києво-Печерської лаври, що почала свою видавничу діяльність на основі стрятинської друкарні, гравюри друкувалися протягом цілих століть. У 20-х рр. XVII ст., ілюстрації церковних книг мають мотиви визвольної війни українського народу 1648–1654 рр. У 1622 р. Києво-Печерською друкарнею була видана книга Касіяна Саковича «Вірші на жалісний погреб гетьмана Петра Сагайдачного». Вона була ілюстрована трьома світськими гравюрами. В оздобленні рукописів художники використовують копії з гравюр стародруків і виконують їх у техніці рисунка пером з розкольоровкою аквареллю. Серед них кінний портрет Петра Сагайдачного, герб Війська Запорозького і сцена взяття запорожцями турецької фортеці Кафи (1616 р.) . В цих гравюрах прославляється козацтво як збройна сила українського народу, що піднялася на захист батьківщини. У 40–50-х рр., під час національно-визвольної війни, завдяки активній діяльності митрополита Петра Могили готувалися все нові й нові видання. Ним була задумана гравірована Біблія – «Біблії для неписьменних», що складалася з п'ятисот гравюр на металі. Над гравюрами до київської «Біблії» працював майстр друкарні – Ілля Беручи, він виконав 139 гравюр на дереві. У 1655–1658 рр. Ілля працював над гравюрами до «Патерика Печерського», надрукованого 1661 р. Ілля був одним з провідних граверів першої половини XVII століття. У першій половині XVIII ст. графіка видань друкарні Києво-Печерської лаври

була збагачена високохудожніми гравюрами на міді Аверкія Козачківського. Цей художник працював у стилі бароко, хоч у деяких його творах помітні передумови класицизму. Гравюри Козачківського мають складну композицію, вони сповнені експресії та динаміки рухів. Високого мистецького рівня гравюра на міді досягла у творчості видатного київського художника середини XVIII ст. Григорія Левицького. Він гравірував ілюстрації для релігійних і світських видань Києво-Печерської друкарні, плідно працював над естампною гравюрою, особливо над академічними тезами та подарунковими гравюрами великого розміру [6].

На початку XIX ст. українське графічне мистецтво вступає в новий етап свого розвитку. Провідне місце займає станкова графіка, в якій відтворювався побутовий та історичний жанр, пейзаж та портрет, які в період переважання церковних канонів лише частково існували в книжковій гравюрі [3].

Новим етапом у розвитку українського мистецтва графіки стала творчість Т. Шевченка. У творчості Шевченка-художника значне місце займає графіка. Він багато працював олівцем, пером, акварелью. Надавав великого значення естампній графіці як найбільш доступному виду мистецтва для широких верств. Видатними графічними творами є серія офортів Т. Шевченка «Живописная Украина» (1844), у якій художник відобразив історичне минуле й сучасний йому народний побут та красу природи України. У роки заслання в степах Казахстану Тарас Шевченко змальовував життя і побут казахського народу. В 1856–1857 рр. виконав серію малюнків «Притча про блудного сина». У композиціях: «Кара шпіцрутенами», «Кара колодкою», він засудив мерзенну російську солдатчину, розкрив драматизм людської трагедії. Значне місце у графічній творчості Шевченка займає портрет. Він завжди прагнув до виявлення вдачі і внутрішнього світу людини, портрети М. Щепкіна, Ф. Бруні, А. Олдріджа. Сюїта автопортретів, в них Тарас Шевченко розкрив глибоку душевну драму гнаного російським царатом, але нескореного Кобзаря. Ще студентом академії мистецтв Тарас Шевченко проявив свій талант і в книжковій графіці. У 1841 р. створив ілюстрації до повісті М. Надєждіна «Сила

волі», до твору «Знахар» Г. Квітки-Основ'яненка. Він перший створив ілюстрацію до повісті М. Гоголя «Тарас Бульба» (1842). Виконав зарисовки до власних поем «Сліпа» та «Невільник». В останні роки своєї творчості Шевченко захопився офортом і акватинтою. Він досяг у цих видах графіки великої майстерності, став одним з найкращих офортистів свого часу й одержав звання академіка гравюри. Творчість Тараса Шевченка-графіка мала величезний вплив на подальший розвиток українського графічного мистецтва [2].

Організація художніх виставок у Києві, Одесі, Львові та інших великих містах спонукала частіше виступати з графічними творами не лише графіків, а й живописців.

Майстри української графіки, такі художники, як О. Сластьон, М. Самокиш, М. Пимоненко, П. Левченко, М. Ткаченко, І. Бурячок, М. Яровий, М. та О. Мурашки, К. Костенко, О. Кульчицька, А. Манастирський, О. Курилас, В. Заузе, К. Костанді, у своїй творчості розробляючи теми з життя народу, наснажувалися ідеями боротьби за національне визволення українського народу. Видатними українськими графіками другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Були П. Мартинович і О. Сластьон, які разом навчалися в Петербурзькій академії. Вони працювали переважно у станковому рисунку й книжковій ілюстрації. Подорожуючи разом по селах Полтавщини, Г. Мартинович і О. Сластьон змальовували краєвиди і портрети селян, кобзарів. Ще в академії Мартинович почав працювати над ілюстраціями до «Енеїди» І. Котляревського. Героями композицій були українці, земляки-полтавчани.

П. Мартинович малював ілюстрації до «Гайдамаків» Т. Шевченка, до українських пісень. Галерея портретів селян Полтавщини стає вершиною його творчості й визначним явищем в українському мистецтві. Крім портретів, П. Мартинович виконав багато пейзажів і жанрових малюнків олівцем. Він малював вереміївські ярмарки, хати й подвір'я, стародавні дерев'яні споруди Полтавщини, інтер'єри. П. Мартинович уславився як великий майстер рисунка олівцем. О. Сластьон у своїх спогадах про Мартиновича писав: Де він провів

олівцем, там уже не треба поправляти рисунок, відразу виходить закінчення. Майстри української графіки, такі художники, як О. Сластьон, М. Самокиш, М. Пимоненко, П. Левченко, М. Ткаченко, І. Бурячок, М. Яровий, М. та О. Мурашки, К. Костенко, О. Кульчицька, А. Манастирський, О. Курилас, В. Заузе, К. Костанді, у своїй творчості розробляючи теми з життя народу, наснажувалися ідеями боротьби за національне визволення українського народу. У процесі розвитку української графіки ХХ ст. велика роль Г. Нарбути. Його творчість – своєрідний міст між книжковою графікою модерну і типографікою 20-х рр. У київських роботах Г. Нарбути відчувається його захоплення народним мистецтвом, прийомами примітиву, засобами футуризму. Примітивізм виявився чи не найстійкішою течією в українському образотворчому мистецтві, графіці зокрема. В 20-ті рр. ознаки примітивізму помітні у творах М. Бойчука, О. Кульчицької, Т. Бойчука, І. Падалки, С. Налепинської-Бойчук, О. Павленко, В. Седяра, М. Жука, О. Довгаль, М. Бутовича, В. Касіяна. Одним з основоположників конструктивізму в українській графіці був В. Кричевський. Шрифтові обкладинки В. Кричевського сприймаються як художні композиції з геометризованих форм. Конструктивістський напрям у мистецтві книги створювала ціла плеяда художників: В. Єрмилов, В. Меллер, Н. Генке-Меллер, Г. Цапок, Г. Фішер, А. Петрицький [1]. В 40-50-х рр. камерні твори виконувалися переважно аквареллю, олівцем, тушшю, сепією, сангіною. У формуванні генерації графіків 60-70-х рр. велику роль відіграли Г. Якутович, Г. Гавриленко, Л. Левицький, І. Остафійчук М. Макаренко. Графіка останнього десятиліття ХХ століття демонструє величезне різноманіття образних систем. Вибір пластичного коду відповідає лише індивідуальним вимогам. Творчість художників базується на застосуванні різних графічних технік: офорту (П. Маков, О. Стратійчук, О. Чебикін, Л. Бруєвич), літографії (В. Іванов-Ахметов, В. Любий, Ю. Пшенічний), ліногравюри (О. Кірпенко), інтагліо (І. Подольчак), шовкографії (О. Кудінова, О. Прахова), комп'ютерної графіки (І. Остроменська), акварелі (В. Вештак, І. Кириченко, В. Денбновецька,

Н. Кохаль) [4].

На початку ХХІ століття складніше стає технологія графіки і більше ускладнюється фактура відбитка та колірне рішення. Сьогодні використовуються абстрактні, футуристичні форми, найбільш властиві імпровізаційному мистецтву. Розвиток графічних технік в цьому напрямку дає яскраві творчі рішення. Сучасні митці продовжують пошуки нових засобів і методів для збагачення графічних технік. Сьогодні графіка вимагає живої безпосередньої участі творця з першої до останньої хвилини народження художнього твору [5].

Висновки. Можна стверджувати, що розвиток графіки зазнав значних змін в порівнянні з часів їх становлення. На початку ХХІ століття складніше стає її технологія і більше ускладнюється фактура відбитка та колірне рішення. Сьогодні використовуються абстрактні, футуристичні форми, найбільш властиві імпровізаційному мистецтву. Розвиток графічних технік в цьому напрямку дає яскраві творчі рішення. Сучасні митці продовжують пошуки нових засобів і методів для збагачення графічних технік.

Список використаної літератури

1. Лагутенко О. Графіка ХХ ст. Мистецтво України ХХ ст. К. Копенгаген, 1998.
2. Січинський В. Шевченко – гравер. ОМ 2019.
3. Українська графіка ХІХ – початку ХХ ст.: Альбом. К., 1994.
4. Українська графіка ХХ ст. ОМ. 2000. № 1–2.
5. Чебикін А. Мистецтво графіки в Україні. Укр. АМ: Дослідн. та наук.-метод. пр. 2001. Вип. 8.
6. Мистецтво Київської Русі. К., 2016.